

Томас Хоупко

ПРАВОСЛАВНА ВЕРА

II књига

О богослужењу

ОСНОВНИ ПРИРУЧНИК
О ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

са енглеског превела
Ирина Стефановић

Друго издање

Крагујевац, 2009.

Зграда храма

Током дуге историје Православне цркве развио се одређени стил црквене архитектуре. Овај стил карактерише покушај да се открије основно искуство православног хришћанства: **Бог је са нама.**

Чињеница да је Христос Емануил (што у преводу значи *Бог је с нама*) дошао одредила је облик православног храма. Бог је са човеком у Христу кроз Светог Духа. Боравиште Божије је уз човека „Свевишњи не обитава у домовима који су дело људских руку“, каже свети Стефан наводећи старозаветне пророке. Свети Павле каже да су људи храмови Божији:

Сам Исус Христос је угаони камен на коме сва грађевина, складно спојена, расте у храм свети у Господу;

*У кога се и ви заједно уграђујете у обитава-
лиште Божије у Духу.* (Еф 2, 21-22)

Исте су и речи светог Петра.

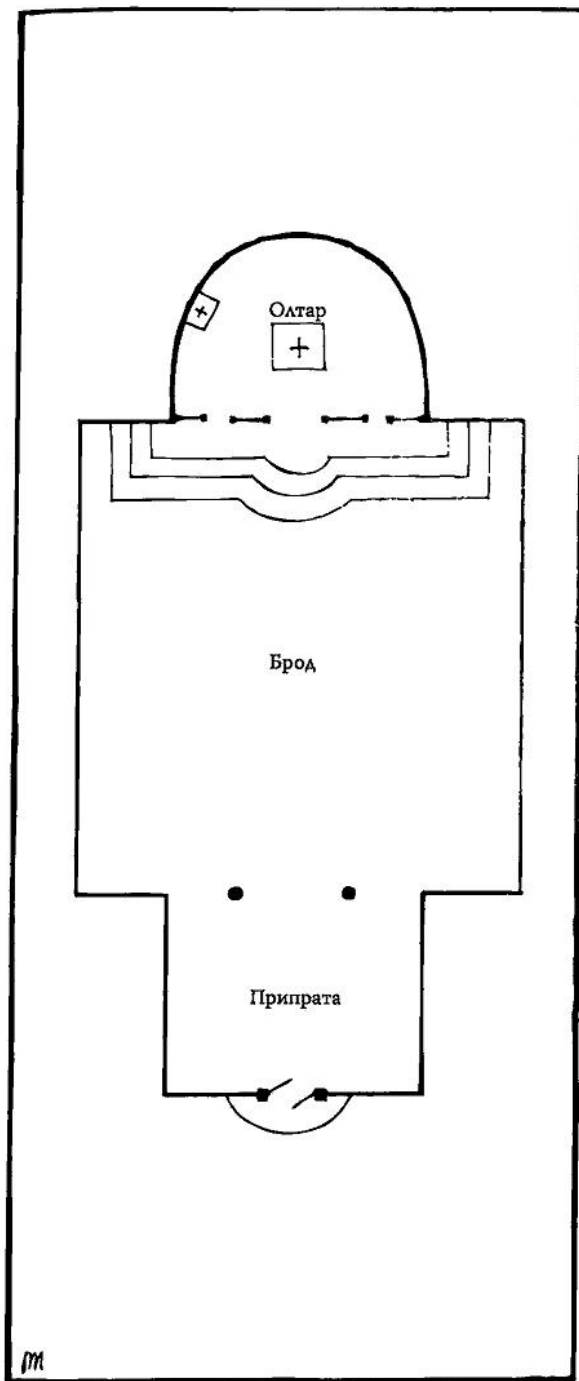
*Приступајући њему (Христу) Камену жи-
ву... и ви сами као живо камење зидајте се у
дом духовни... да бисте приносили жртве ду-
ховне благопријатне Богу, кроз Исуса Христа.*
(1 Пт 1, 4-5)

Ми смо храм Бога живог... (2 Кор 6, 16). Управо се то уверење и искуство жели пренети православном црквеном архитектуром.

Православна црквена архитектура открива да је Бог са људима, да у њима обитава и живи кроз Христа и Светог Духа. То се постиже употребом куполе или сводног крова који крунише хришћански храм, дом Цркве коју чини народ Божији. За разлику од шиљатих лукова који указују на далеког Бога негде на небесима, купола или опсег, свеобухватни свод, одаје утисак да у Царству Божијем и у Цркви, треба „све да се састави у Христу, оно што је на небу

и што је на земљи у Њему“ (Еф 1, 10) да бисмо се у Њему сви ми *испунили сваком пуноћом Божијом* (Еф 3, 19).

Унутрашњост православног храма уређена је тако да пружи доживљај јединства свих твари у Богу. Он није саграђен тако да опонаша одају у којој је била Тајна Вечера, нити да би био место сусрета људима чији се живот одвија искључиво у границама овога света. Храм је обликован по узору на слику Царства Божијег у Књизи откривења. Испред нас је свети Престо на којем је Христос устоличен као Реч Божија у Јеванђељу и као Јагње Божије у евхаристијској жртви. Око овог престола су анђели и светитељи, слуге Речи и Јагњета, који га славе - и кроз њега, Бога Оца - у непрестаном величању, надахнути Светим Духом. Верни хришћани на земљи који већ припадају овој светој заједници - *суграђани светих и домаћи Божији...* (Еф 2, 19) - улазе у вечно богослужење Царства Божијег у Цркви. Тако у православној пракси **нартекс** (припрата) симболише овај свет. **Наос** је место у храму које се схвата као заједница народа Божијег. Олтарски простор, назван **светилиште** или **свето место**, представља Царство Божије.

Свети Престо

Поменули смо да је читав храм усредсређен око светог Престола. Свети Престо није само символ трпезе са тајне вечере. То је симболично и мистичко присуство небеског трона и трпезе Царства Божијег, трпезе Христа Речи, Јагњета и Цара вечног живота, прослављене Божанске власти над читавом творевинином.

Књига Јеванђеља непрекидно је на светој Трпези. Света Трпеза је место на коме приносимо *бескрвну жртву* Христовом Оцу. И са свете Трпезе примамо Хлеб живота, Тело и Крв Господње Жртвене Вечере. Та трпеза је *трпеза Царства Божијег* (Лк 24, 30).

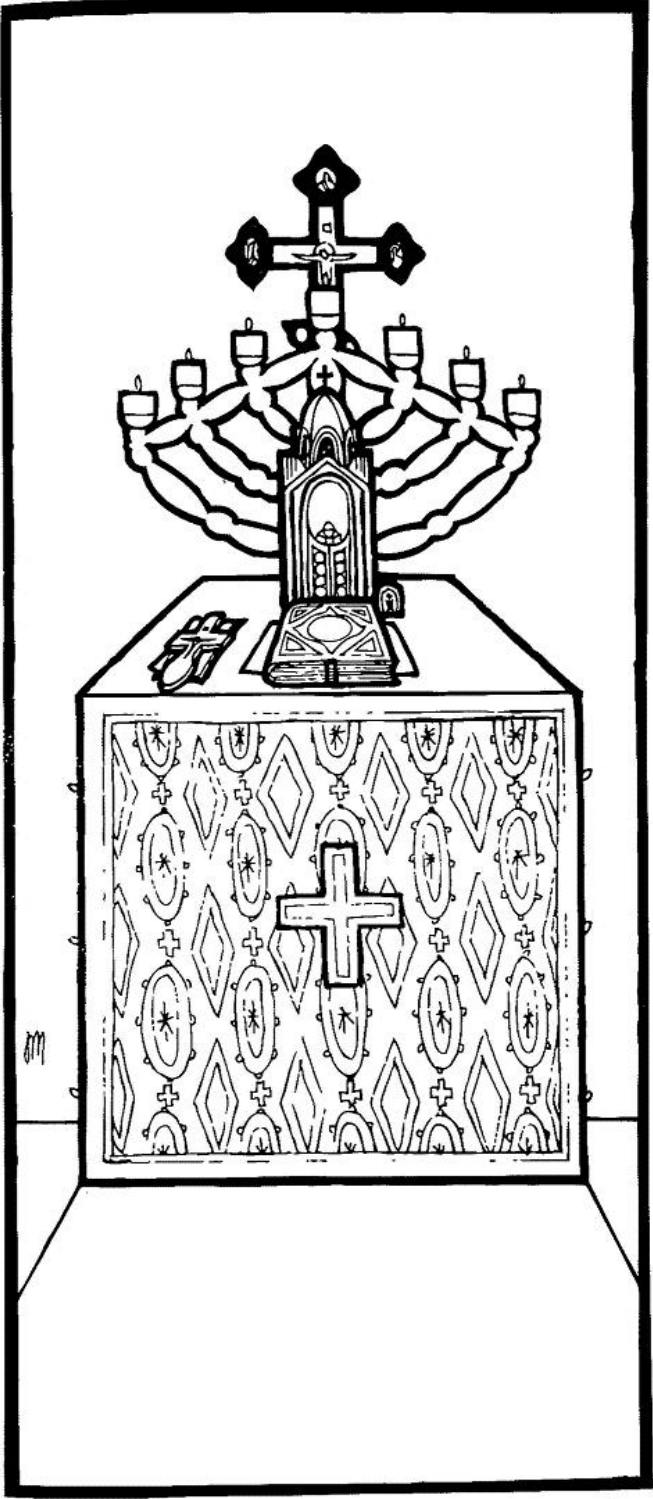
У православној традицији света Трпеза је често начињена од дрвета или камена. Обично је прекривена живописном тканином којом се показује њен божански и небески карактер. То би увек требало да буде један једноставан сто, складних пропорција, често у облику коцке, и увек је постављен тако да се око њега може обилазити.

На светој Трпези увек стоји **антиминс**. То је четвороугаоно платно са сликом полагања Христа у гроб; има епископов потпис и представља дозволу одређеној помесној заједници да се окупља као Црква.* Антиминс дословно значи *уместо стола*. Пошто је епископ регуларни пастир Цркве антиминс се користи уместо епископовог властитог стола који је очигледно, у његовом властитом храму, катедрали - место на коме епископ има своју сопствену столицу (катедра).

У антиминс су обично ушивене мошти (уобичајено је то део тела) неког светитеља, што показује да је Црква сазирана на крви мученика и животима святих људи Божијих. Овај обичај потекао је из ранохришћанске праксе окупљања и слављења евхаристије на гробовима оних који су живели и умрли за хришћанску веру. Често су мошти светитеља уграђене и у сам свети Престо.

На часном Престолу је и дарохранилица - често има облик храма - у којој се чувају честице за При-

* Црква - Заједница народа Божијег (прим. прев.)

чешће намењено болесницима и самртницима. Иза светог Престола обично стоји седмокраки свећњак који потиче из старозаветне традиције јеврејског храма. Уопште, Јерусалимски храм се веома поштује у православној хришћанској традицији богослужења и подизања цркве као „прототипа“ правог богослужења у *духу и истини* Царства Божијег (Јн 4, 23).

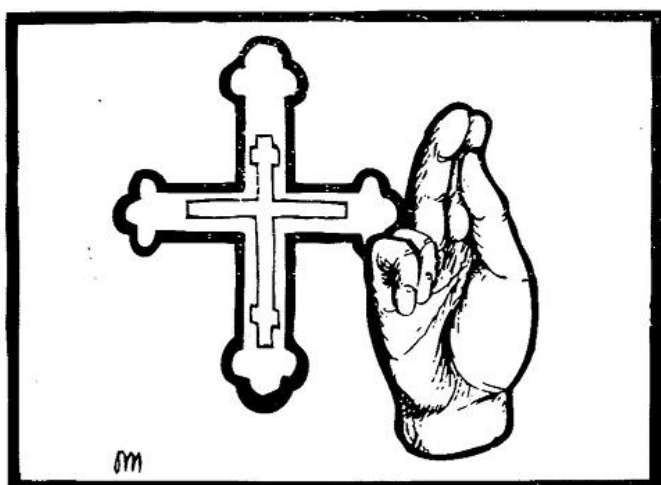

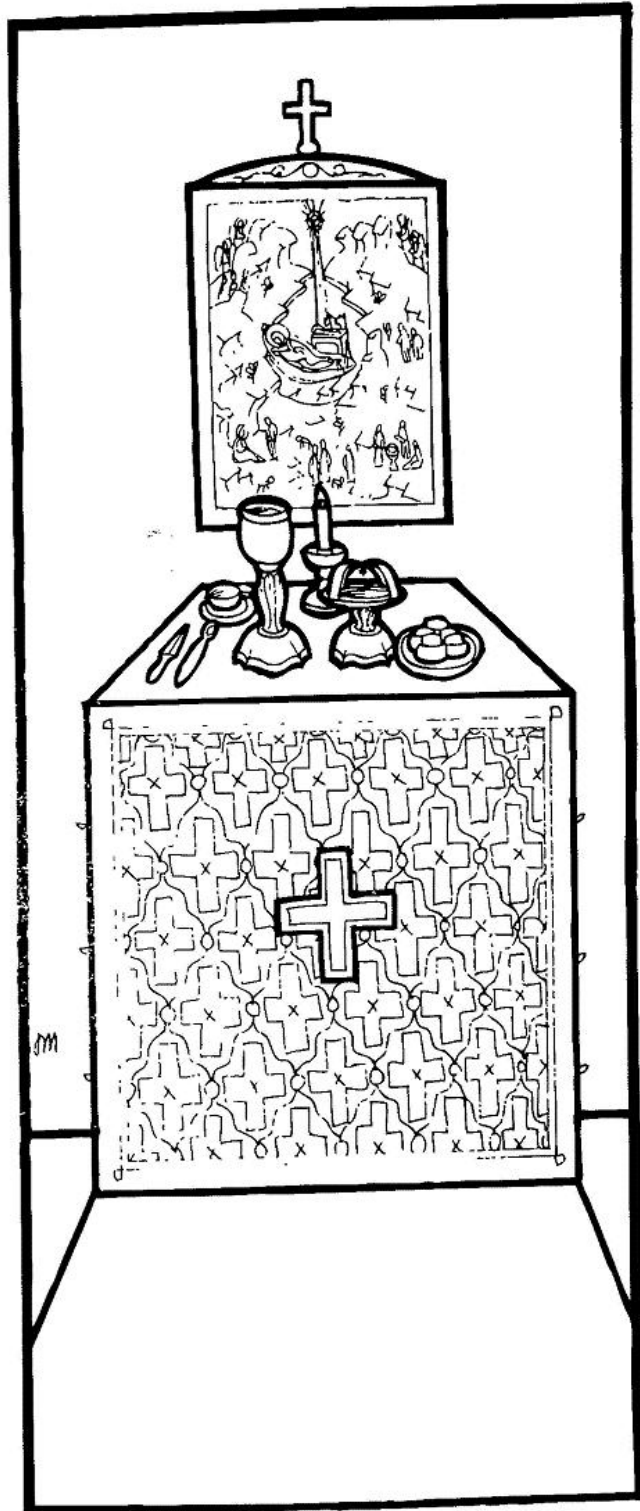
Знак Крста

На светом Престолу налази се и мали **ручни крст** за благосиљање верника. Знак крста присутан је у читавом храму; на светим сасудима, постолима, столовима и одежама.

Крст је за хришћане централни символ, и то не само као инструмент спасења света Христовим распећем, већ и као стални сведок чињенице да људи не могу бити хришћани ако крст није садржај самог њиховог живота на овом свету. *Ко хоће за мноштво да иде нека се одрекне себе и узме крст свој, и за мноштво иде* (Мк 8, 34).

Зато хришћани стављају на себе знак крста. Православни састављају кажипрст, средњи прст и палац да би формирали знак Тројичног Бога и крсте се од чела, до стомака и од једног до другог рамена, с десна на лево. Овај јединствени и свеобухватни символ показује да је крст надахнуће, снага и заиста сам садржај нашег хришћанског живота; и да се људски ум, срце и снага морају предати љубави према Богу и човеку.

Место Предложења

Ако се окренемо лицем према олтарском простору, Предложење, на коме се припремају хлеб и вино за свету Литургију, се налази са леве стране светог Престола. Путир - чаша за вино - и дискос - округли тањир, дигнут на постоље, за хлеб - држе се на овом постољу. Ови сасуди су обично украшени иконографским гравирама, хришћанским симболима и знаком крста

На овом столу је и специјални литургијски нож - симболично назван **копље** - који се користи за сечење причесног хлеба, и литургијска **кашичица** за дељење Светог Причешћа народу. Ту су и специјални покривачи за путир и дискос и део распећа од метала назван звездица, који придржава покривач стављен преко причесног хлеба на дискосу. Ту се обично држе и платно и сунђер за брисање путира после службе. Предложење је украшено слично као и сам Престо.

Изнад места Предложења (сто на коме се припремају дарови за свето Причешће), који се налази у олтарском простору лево од самог Престола, могу се наћи разне иконе. Најчешћа је икона Христове молитва у Гетсиманији: *Нека ме мимоиђе чаша ова...* По симболичном тумачењу Божанствене Литургије следећа је икона Рођења, што није показатељ основног литургијског предања Цркве (Види поглавље о светој Литургији).

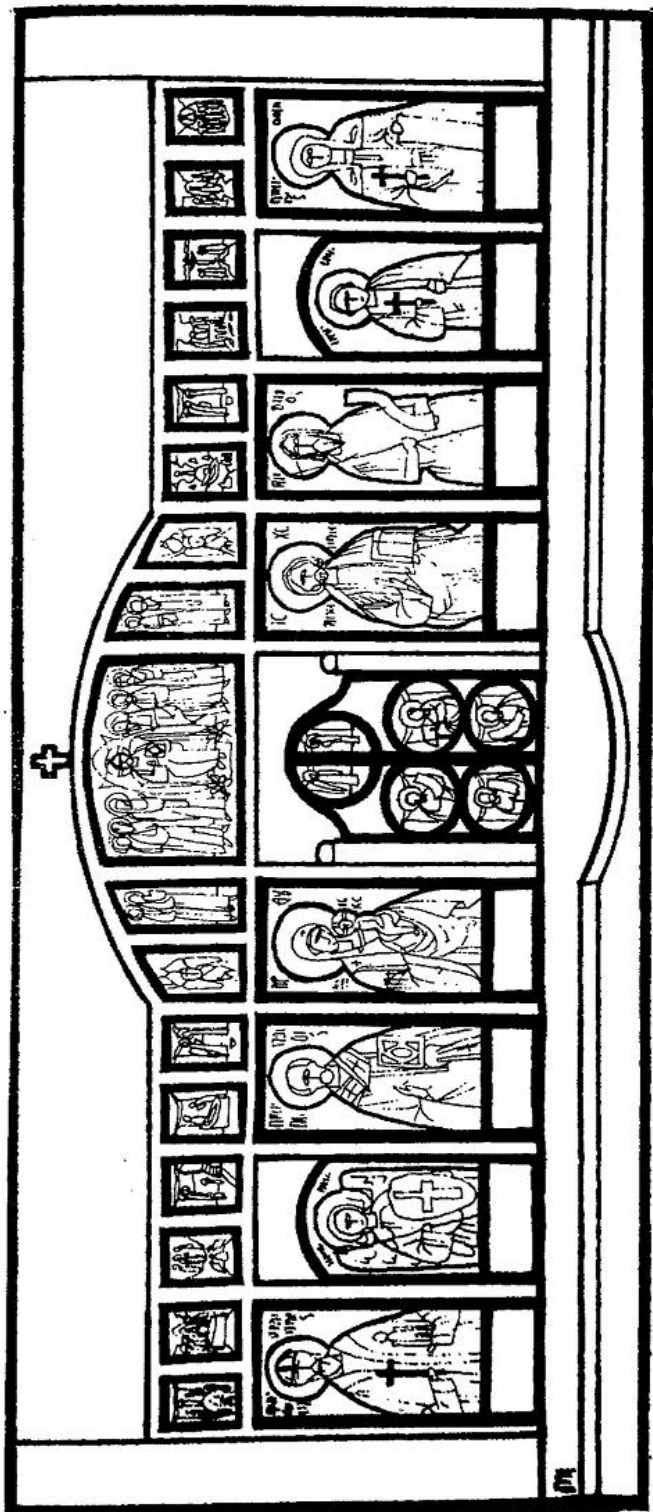
Иконе

У Православној цркви иконе сведоче о реалности Божијег присуства међу нама у тајни вере. Иконе нису само слике које су људи начинили, нити помоћ у задубљивању у молитву. Оне су сведоци присуства Царства Божијег код нас, а тиме и нашег присуства у Царству Божијем у Цркви. У Православној цркви иконе нису само допуштене, већ и духовно неопходне, пошто *Логос постаде тијело и настани се међу нама* (Јн 1, 14). Христос је заиста човек, и као човек, заиста *икона Бога невидљивога* (Кол 1, 15; 1 Кор 11, 7; 2 Кор 4, 4).

Иконостас или **олтарска преграда** у православном храму постоји да би се показало наше заједништво са Христом, његовом мајком, и свим анђелима и светитељима. Он постоји да би показао наше јединство са Богом. **Свети Престо** који представља Гозбену трпезу Царства Небеског, постављен је иза тзв. **царских двери**, између иконе Христове, Богородице са Христом и Христа у слави, показује да се све што нам се догађа у Цркви, догађа у историји између она *два доласка* Христова: између доласка Спаситеља рођеног од Марије Дјеве и доласка Цара и Судије на крају времена.

Иконе на царским дверима сведоче присуство Христове благе вести, јеванђеља спасења. Појављују се и четири јеванђелиста који су забележили јеванђеља, и икона Благовести, првог објављивања јеванђеља у свету (на грчком, јеванђеље се каже **евангелион**, писци јеванђеља **евангелистои**, а благовести **евангелисмос**).

Изнад двери имамо икону Христове Тајне Вечере са ученицима, икону централне тајне хришћанске вере и јединства Цркве у свету. То је видљиво сведочанство да смо и ми учесници *свадбене вечере Јагњетове* (Отк 19, 9), да и ми имамо Христов благослов да једемо и пијемо за *трпезом у Царству моме* (Лк 22, 30), благослов да једемо *објед у Царству Божијем*. (Лк 14, 15)

Изнад и око централних двери су иконе светитеља. На **ђаконским дверима** у првој зони (за оне који служе у олтару) обично су иконе ђакона или анђела, слугу Божијих. У првој зони је и икона личности или догађаја коме је храм посвећен, заједно са другим значајним светитељима или догађајима. У зависности од величине иконостаса могу постојати зоне са иконама апостола, главних празника Цркве, пророка и других светих људи са Божијим благословом, а све то крунисано је крстом Христовим на врху.

У последњим вековима иконостас је у већини православних храмова постао веома китњаст и развио се у прави зид, више одвајајући вернике од светог олтара него спајајући их са њима. Последњих година оваква се пракса, срећом, на пуно места изменила. Иконостаси у многим храмовима дају сада предност самим иконама и опет постају више иконско „стајалиште“ или „преграда“ (стасис) него неки чврсти преградни зид.

Поред иконостаса православни храмови често имају иконе или фреске на зиду и сводовима. По канонима Цркве, у средини храма, у куполи, треба да буде икона Христа Сведржитеља и Богородице *шире од небеса* изнад олтарског простора. Ова друга назива се *лик Цркве* јер је сама Дева Марија прототип целе заједнице верника у којој обитава Христос. У олтарском простору традиционално се сликају иконе светитеља који су састављали црквене литургије и химне. Непосредно иза светог Престола обично је лик Христа у слави - на престолу или преображен или распет, а понекад и како причешћује апостоле.

Одежде

Свештенство се у Православној цркви облачи у специјалну одећу за литургијске службе. Постоје две основне хришћанске одежде од којих је прва **подрасник**. Ова одећа коју носе епископи и свештеници кад служе Свету Литургију и која увек треба да је бела јесте *одећа спасења*, бела хаљина коју сваки хришћанин облачи на дан свог крштења, и она симболише нову христолику природу и живот у Царству Божијем (Отк 7, 9).

Друга основна одежда хришћанског свештенства је **епитрахиљ** који се ставља око врата и преко рамена. То је знак пастирске службе и првобитно је био од вуне симболишући овце - то јест, припаднике стада Христовог - за које су пастири одговорни. И епископ и свештеници носе овај део одежде кад врше своју пастирску службу, сведочећи чињеницу да службеници Цркве живе и чинодејствују једино за припаднике Христовог стада.

Са развојем Цркве кроз историју свештеничке одежде постају све богатије. Додате су специјалне **наруквице**, за ђаконе, свештенике и епископе, да рукави не би сметали свештенослужитељима у току службе Божије. Док стављају ове наруквице они изговарају речи из псалама које их подсећају на то да њихове руке припадају Богу.

Нарочити **појас** додат је да држи одежду на месту. Кад ставља појас свештенослужитељ изговара псалме који га подсећају да је Бог тај који га „опасује снагом“ да изврши службу. Само епископи и свештеници носе литургијски појас.

У свим свештеничким чиновима носи се специјална горња хаљина. Ђакони, ипођакони и чтеци носе **стихар**. То је исто што и свештеников подрасник, само украшенији и дотеранији. Ђакони и ипођакони носе орар. Вероватно је то првобитно било парче неког материјала на коме су биле уписане литургијске прозбе и молитве (ораре значи молити се). Ђакон и данас подиже орар у положај за молитву кад говори своје делове на богослуже-

њу. Код ипођакона орар се на његовим леђима поставља тако да образује знак крста.

Свештеници облаче свој бели подрасник преко кога стављају епитрахиљ, наруквице и појас. Носе и широку хаљину **фелон** која покрива читаво тело позади, а спреда иде преко паса. Овај део одеће се вероватно развио из претходног облика ове одеће из раног хришћанског доба и, надахнут Библијом, почео да се поистовећује са позивом свештеничког живота. Док ставља фелон свештеник изговара речи Псалма 131/132:

Свештеници твоји, Господе, обући ће се у правду и преподобни твоји обрадоваће се веома свагда, сада и увек и у све векове. Амин.

И епископи, вероватно предањски, носе фелон преко кога стављају **омофор**, знак епископског звања водећег пастира помесне цркве. Кад су Турци у XV веку окупирали Хришћанско царство, хришћанским епископима на Истоку дата је лаичка власт над свим Хришћанима под турском управом. У то време, с обзиром да више није било Хришћанског царства, епископи су усвојили владарска обележја и почели да се облаче као лаички хришћански владари. Тако почињу да носе сакос, владарску одећу и **митру**, владарску круну. Тако су почели и да стоје на **орлићу** (орлу) за време богослужења и да носе **жезло** што симболизује више њихову световну моћ него њихово пастирско звање. У то време је и реч **деспот** (владика или господар) - титула више за световну него за духовну моћ - почела да се користи у обраћању епископима; и свештенство почиње да носи дугу косу што је у претходним временима такође био знак земаљске власти. У XVII веку, у време реформе патријарха Никона, и Православна црква у Русији усвојила је исте ове обрасце за своје епископе.

У Цркви су нека од ових нових обележја „одуховљена“ и дато им је библијско значење. Тако је митра постала знак хришћанске победе, јер светитељи ће добити круне и владати заједно са Христом (Отк 4, 4). Орао је постао символ борбе за небески

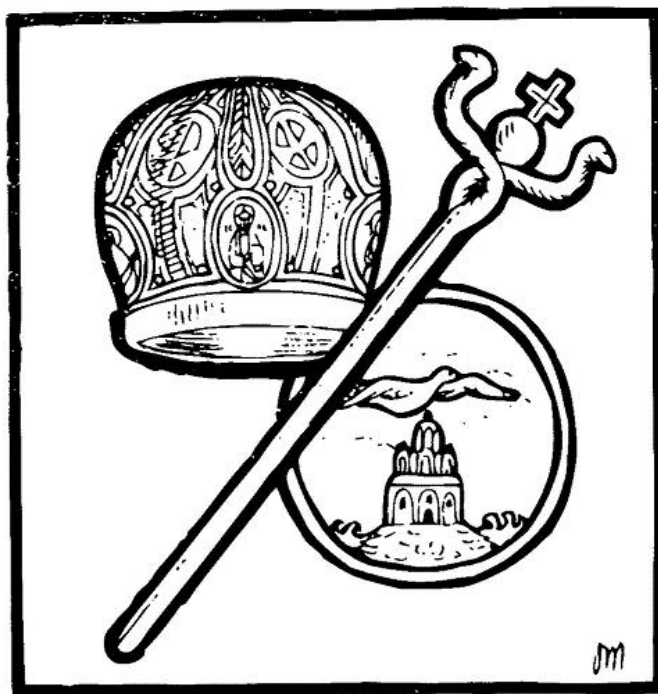

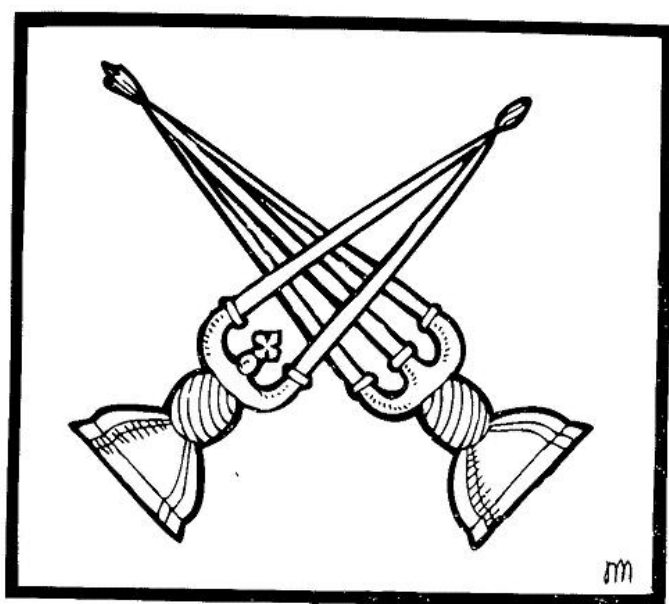

Јерусалим, пошто је класични символ светог Јована и четвртог јеванђеља (Отк 4, 7; Језек 1, 10). Жезло је постало символ Ароновог штапа (2 Мој 4, 2), и тако даље. Треба, међутим, имати на уму да су ова посебна обележја епископског звања каснијег датума и резултат одређених промена у Цркви.

У вези са служењем епископа у Православној цркви развијала се употреба специјалних великих свећњака којима епископ благосиља вернике. Један од ових има три свеће (**трикирије**), а други две (**дикирије**). Ови свећњаци представљају две основне тајне православне вере: да је Богочачело, **три** Божанске Личности, и да Исус Христос, Спаситељ, има **две** природе, будући да је савршен Бог и савршени човек.

Епископи и свештеници Православне цркве носе још неке нарочите одежде. Ту су, пре свега, два дела одеће: један квадратног облика (**надбедреник**) и један у облику ромба (**epigonation**). Први носе само свештеници (уколико су у звању вишем од јерејског) као знак распознавања, док овај

Други увек носе епископи, а даје се само неким свештеницима, као посебно обележје свештенослужитеља. Вероватно су ови делови одеће првобитно били *литургијски убруси*. Они симболично означавају духовну снагу: мач вере и Реч Божију. За време богослужења висе о бедрима својих носилаца.

Постоје и свештеничке капе које у неким Православним црквама имају посебно значење - шпицаста капа (*скуфија*) и цилиндрична (*камилавка*). Сви грчки свештеници носе камилавку, а у другим црквама само неки, као посебно обележје. Камилавка може бити црна или љубичаста; монаси, а и епископи носе је са црним велом (*пана*). Скуфију носе монаси, а у руској традицији неки ожењени свештеници као посебно обележје, и у том случају је капа љубичаста. У руској традицији се неким ожењеним свештеницима указује част да за време литургије носе митру. У другим православним црквама митра је намењена само епископима и игуманима манастира (*архимандрити*). Опште узевши, употреба делова одежде који се носе на глави је у Православној цркви поготово на Западу, у опадању.

Најзад, мора се поменути да епископи и свештеници носе крстове. Епископи носе и медаљон

на коме је слика Богородице са дететом (панагиа - свесвета). У руској традицији сви свештеници носе крст. У другим црквама за време свете Литургије крст носе само они свештеници којима је дато право да ставе тај крст као посебан знак одликовања.

Како су се различити детаљи свештеничких одежда развијали кроз историју, постали су веома сложени, чак можда и претерани. Данас у Цркви постоји општа тежња ка поједностављивању. Готово да се већ унапред можемо радовати непрекидној еволуцији хришћанских одежда која ће учинити да Црква делује више у складу са првобитним хришћанским, библијским и светотајинским надахнућем.

Православна црква је веома чврста у свом инсистирању да је литургијско одевање од суштинског значаја за уобичајено литургијско богослужење, које се доживљава као остварење заједнице са православним Царством Божијим, царством које још није дошло, али је већ са нама у тајни Христове Цркве.

Хришћански симболи

Православна црква обилује употребом симбола. Симболи су оне истине које имају моћ и у чијем је домену да људима објаве Бога, знаци који нас, излазећи из сопствених оквира носе ван наших граница, до истинског познања ствари вечних и божанских и са њима нас сједињују.

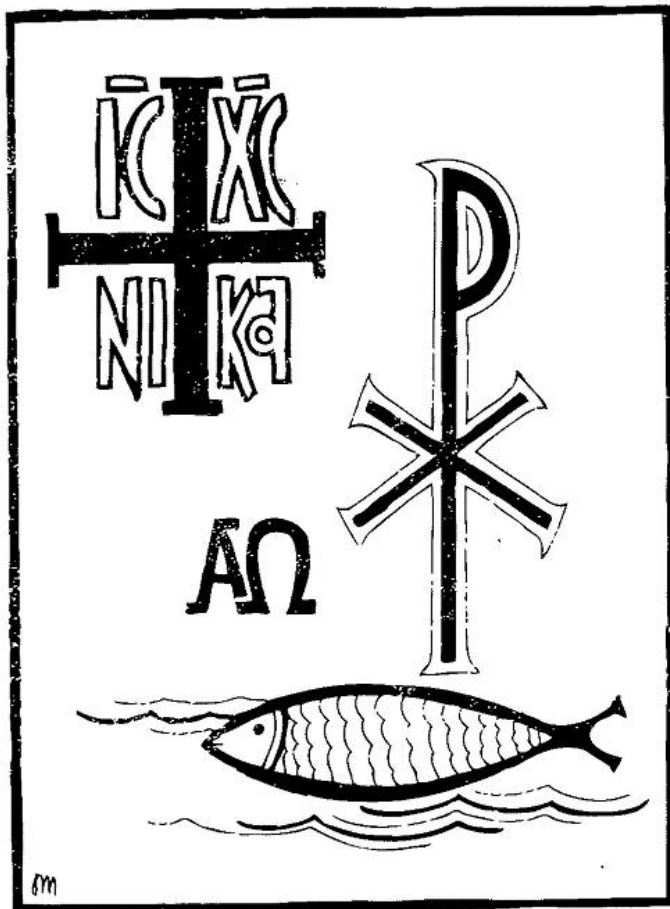
У хришћанске симболе које смо већ поменули спадају иконе, знак крста и одежде за богослужење. Можемо поменути још и употребу различитих боја, које имају своје одређено значење, као и употребу **светла**, уобичајено је то природна светлост свећа, која нас води Христу, Светлости света и Царства Божијег. Уопште, светлост је универзални симбол за мистичко присуство Бога као Истине, Лепоте и Добра. Ово је осведочено у свим религијама, философијама и уметничким изражавањима.

Православна црква употребљава још и **хлеб**, **вино**, **жито**, **уље**, **воду**, **цвеће** и **воће** као симболе Божије љубави, милости добротe, живота и самог присуства датог човеку кроз стварање и спасење. И заиста, сви елементи стварања налазе *истину* самог свог бића и постојања, као онога што изражава и објављује Бога, као *симболи* његовог присуства и деловања у свету ради човека. То је разлог оваквог њиховог коришћења у Цркви.

Графички симболи Цркве јесу **иницијали** и **слова Христовог имена**; **троугао** Тројице; **круг** вечности; **риба** која представља Исуса Христа, Сина Божијег, Спаситеља; **око** свеприсуства Божијег, **сидро** наде; **стена** вере; **пламен** Божијег свеобухватног присуства; **чокот** како је Исус назвао себе *Ја сам чокот, а ви лозе*, (Јн 15, 5); **алфа** и **омега** (Откр 1, 8); **круна** и **жезло** Христовог царског достојанства; и многи други - од којих сви указују на неки вид спасоносног присуства и деловања Божијег у свету.

Употреба симбола је један облик откривења и заједништва који прелазе оквире оне чисто вербалне и интелектуалне комуникације. Симболи су „мртви“ онда када су вештачки створени, рацио-

нално објашњени или сведени на пуке илустрације, чије значење човек не може да прими одмах на нивоу своје живе духовне визије и искуства.

Свето Причешће (Евхаристија)

Света Евхаристија назива се у православном предању *тајном над тајнама*. Назива се још и *светињом Цркве*. Евхаристија је средиште хришћанског живота. Све у Цркви води евхаристији и све ствари потичу од ње. Ту се довршавају све тајне Цркве - то је извор и циљ свих хришћанских учења и утемељења

Као и код крштења и овде треба напоменути да није Христос увео евхаристијски обед. Такав свети ритуални обед постојао је и у Старом завету и у паганским ритуалима. Уопште *ручак* је и данас остао један од главних ритуала и симболичких догађаја у човековом животу.

Хришћанска евхаристија је обед повезан нарочито са пасхалним Обедом у Старом завету. На крају свог живота Христос, јеврејски Месија, појео је пасхално јело са својим ученицима. Он је пасхални обед, првобитно ритуалну вечеру у знак сећања на ослобађање Израиљаца из египатског ропства, преобразио у чин који се врши у знак сећања на њега: његов живот, смрт и васкрсење као ново и вечно Пасхално Јагње, које ослобађа људе из тамнице зла, незнања и смрти и предводи их у вечни живот Царства Небеског.

На Последњој вечери Христос је узео хлеб и вино и наложио својим ученицима да то поједу и попију као његово властито Тело и Крв. Овај чин је на тај начин постао средиште хришћанског живота, доживљај присуства васкрслог Христа међу његовим људима (Види Мт 26; Мк 14; Лк 22; Јн 6 и 13; Дап 2, 41-47; 1 Кор 10-11).

Као реч, израз **евхаристија** значи **захваљивање**. Ово име дато је светом обеду - не само елементима хлеба и вина, већ целокупном чину окупљања, молитви, читању Светог писма и објављивању Божије Речи, подсећању на Христа и примању његовог Тела и Крви Светим Духом у заједници са Христом и Богом Оцем. Реч евхаристија користи се

зато што је свеобухватно значење Гозбе Госпо-дње захваљување Богу у Христу и Светом Духу за све што је учинио у стварању, спасењу и прослављању света.

Света тајна евхаристије назива се још и **светим причешћем**, пошто је то мистичка заједница људи са Богом, једних са другима и заједница свих људи и свих ствари у Богу кроз Христа и Светог Духа. Евхаристијска Литургија служи се у Цркви сваке недеље, дана Господњег, као и на празнике. Осим у манастирима, ретко се служи сваког дана. Православним хришћанима се не дозвољава свето Причешће радним данима у току Великог поста осим изузетно на Литургији пређеосвећених дарова (даље у тексту) због њеног радосног и васкрсног карактера. Свето Причешће се увек даје свим члановима Цркве, укључујући и децу која су крштена и миропомазана. Увек се даје у оба вида - хлеб и вино. Схвата се апсолутно као реално присуство Христово, као његово право Тело и права Крв, мистички присутни у хлебу и вину који се приносе Оцу у његово име и освећени су божанским Духом Господњим.

Током историје хришћанске мисли, изнаједном се разни начини да се објасни како на светој Литургији хлеб и вино постају Тело и Крв Христова. На несрећу, ова су објашњења често бивала сувише рационална и сувише тесно повезана са извесним човечанским философијама.

Једно од најнесрећнијих открића догодило се када су људи почели да дискутују о томе да ли је присуство Христовог Тела и Крви у евхаристији стварно. Док су једни говорили да су причесни дарови хлеба и вина право Тело и Крв Христова, други су сматрали да ти дарови нису прави, већ само симболично или мистичко присуство Тела и Крви. Трагедија и једног и другог приступа је у томе што је оно **стварно** супротстављено **мистичком** и **симболичном**.

Православна црква пориче учење по коме су Тело и Крв евхаристије само интелектуални и психолошки симболи Христовог Тела и Крви. Када би овакво учење било тачно, док се служи Литургија

и даје свето Причешће, људи би били позвани само да мисле на Христа и заједничаре с њим „у својим срцима“. На овај начин евхаристија би се свела просто на помен Господње тајне вечере, а сједињење са Богом кроз поимање светог Причешћа доспело би на ниво размишљања или психолошког сећања.

С друге стране, у православном предању употребљава се израз *символи* за причасне дарове. Служба се назива *тајном*, а литургијска жртва *духовном или бескрвном жртвом*. Ове изразе користили су свети оци, а употребљавају се и на самој литургији.

У Православној Цркви користе се овакви изрази јер православље ономе што је стварно не супротставља мистичко, симболично и духовно. Напротив! Православно гледиште је да сва стварност - свет и сам човек - јесте **стваран** до те мере да је **симболичан и мистичан**, до мере да сама та стварност мора да нам открије и објави Бога. Тако је евхаристија у Православној цркви схваћена као право Тело и права Крв Христова, посебно зато што су хлеб и вино тајне и симболи Божијег истинског и правог присуства и објављивања у Христу. Тако, једући хлеб и пијући вино који су мистички освећени Светим Духом, имамо право сједињење са Богом кроз Христа који је сам *хлеб живота* (Јн 6, 34, 41).

Ја сам хлеб живи који сиће с неба; ако ко једе од овога хлеба живјеће вавјек; и хлеб који ћу ја дати тијело је моје, које ћу ја дати за живот свијета.

Тако је хлеб евхаристије Христово тело, а Христово тело је евхаристијски хлеб. Ова два спајају се у једно. Реч *симболично* у православној терминологији значи управо то: спојити у једно.

Тако читамо и речи светог апостола Павла:

Јер ја примих од Господа што вам и предадох, да Господ Исус оне ноћи кад бјеше предан, узе хлеб. И захваливши преломи и рече: Узми-

те, једите, ово је тијело моје, које се за вас ломи; ово чините у мој спомен. Исто тако и чашу, по вечери, говорећи: Ова је чаша Нови Завјет у мојој крви, ово чините, кад год пијете, у мој спомен. Јер кад год једете овај хљеб и чашу ову пијете, смрт Господњу објављујете, докле не дође. Тако који једе овај хљеб или пије чашу Господњу недостојно, биће крив тијелу и крви Господњој. (1 Кор 11, 23-27)

Тајна свете евхаристије опире се анализи и објашњењу чисто рационалним и логичким терминима. Јер евхаристија - и сам Христос - заиста је тајна Царства небеског које, како нам је Христос рекао, није од овог света. Евхаристија - зато што припада Божијем Царству - заиста је слободна од овоземаљске „логике“ палог човечанства.

За даље тумачење светог Причешћа погледајте поглавље о светој Литургији.

СВЕШТЕНСТВО

По уверењу православних хришћана Христос је једини свештеник, пастир и учитељ Православној цркви. Једино он води и усмерава свој народ. Једини он прашта грехе и нуди сједињавање са Богом, својим Оцем.

Православно је уверење да Христос није напустио свој град, већ стоји уз своју Цркву као њен живи и јединствени поглавар. Христос је присутан и делује у Цркви Светим Духом.

Тајна свештенства у Хришћанској Цркви јесте објективни залог непрестаног присуства Христовог у свом народу. Епископи, свештеници и ђакони Цркве немају никакве друге улоге нити службе осим да Христовом народу објаве његово присуство и деловање. У том смислу свештенство не делује у име Христово нити уместо Христа као да је он сам одсутан. Свештеници нису Христови намесници нити замена за Христа, а ни његови представници.

Христос је у својој Цркви присутан сада, увек и заувек. Светотајински клир Цркве - епископи, свештеници и ђакони - примају дар Светог Духа да људима у Духу објаве Христа. Тако преко својих одабраних служитеља Христос врши и остварује своју јединствену и изузетну улогу свештеника, непрекидно приносећи себе као савршену жртву Оцу у име своје човечанске браће и сестара. Преко својих служитеља у Цркви Христос делује и као учитељ, и сам објављујући људима божанске речи Господње. Он делује као добри пастир, једини пастир који води своје стадо. Он делује као опроститељ и као исцелитељ, праштајући грехе и лечећи болести људске - физичке, менталне и духовне. Он делује као епископ, надгледајући заједницу коју је за себе окупио (1 Петр 2, 25).

Делује као ђакон (што значи слуга или служитељ) јер једини је он мученички слуга Очев који није дошао да му служе, него да служи и даде живот свој у откуп за многе (Мт 20, 28).

Света тајна свештенства добила је своје име по томе што епископи, свештеници и ђакони дају Цркви поредак. Они гарантују континуитет и јединство Цркве из века у век, од места до места, од времена Христа и апостола па све до васпостављања Царства Божијег у вечности.

Као што су апостоли добили посебан дар од Бога да иду по свету и Христа представе људима у свим многоструким видовима његове личности и дела, тако и свештенство у Цркви прима дар Светог Духа Божијег да одржава и објављује Христово присуство и деловање у црквама.

По учењу Цркве свештеници се морају трудити да испуне благодат која им је дата у дару *полагања руке* на најсавршенији могући начин. Али по црквеном учењу истинитост и делотворност светих тајни Цркве које свештеници служе не зависи од личне врлине свештенослужитеља, већ од присуства Христовог који у Цркви делује Светим Духом.

Епископи

Епископи су водећи припадници свештенства у смислу да они имају одговорност и дужност одржавања јединства Цркве широм света тиме што осигуравају истинитост и јединство вере и праксе својих цркава са другим црквама. Тако епископи код других цркава и епархија представљају своје цркве и епархије исто као што код својих свештеника, ђакона и свог народа представљају Васељенску Цркву.

У Православној Цркви звање епископа је водеће црквено звање. Реч епископ (на грчком **епископос**) значи надзорник. Сваки епископ обавља потпуно исту службу. Ниједан није „изнад“ неког другог епископа у Цркви, нити је сам епископ „изнад“ своје Цркве, већ је у Цркви и припада јој као један од њених чланова. Он је тај који је задужен да одговара пред Богом и људима за живот своје локалне црквене заједнице.

Сваки епископ у Православној цркви је владика на једном одређеном географском подручју које се зове **епархија**. Титула се углавном добија по главном граду тог подручја. Епископ главног гра-

да области где има и других епископа, који и сами имају епархије, обично се зове **митрополит** или **архиепископ**. Митрополит значи просто епископ метрополиса, главног града. Титула архиепископа значи водећи епископ одређене области, али се понекад ова титула даје неким епископима као почасна. Титула **патријарха** припада епископу престонице области у којој постоји више митрополија и епархија. У данашње време то обично подразумева националну цркву.

Када се епископи у једној области окупе на сабору, како према црквеном закону повремено морају, председава им митрополит; или, у случају када је у питању већа територија или национална црква, патријарх. Међутим, мора се јасно разумети да су светотајински сви епископи истоветни и равни по чину. Ниједан није „већи“ од осталих, ако се њихов светотајински положај узме у обзир; нити је иједан „изнад“ других када је у питању њихов живот у Цркви.

У чисто људским и практичним стварима митрополит и патријарх воде народ и председавају у областима које су веће од њихових властитих епархија, али по свом епископском звању они нису ни виши нити моћнији. Ниједан православни епископ не сматра се непогрешивим. Ниједан нема никакве посебне власти у односу на своје свештенике, ђаконе и народ или друге епископе, нити има моћ над њима. Сви су они слуге Христове и слуге Цркве.

Од шестог века у Православној цркви важи правило да само слободни људи или удовци могу бити епископи. И они углавном имају макар најнижи монашки чин.

Свештеници

Свештеници или **презвитери** Цркве су они који помажу епископима у послу. Данас је уобичајено да свештеници обављају дужност пастира у помесној цркви или парохији, што су у прво време чинили епископи. Свештеници воде локалне заједнице хришћана. Они су на челу при служењу литургије. Поучавају, проповедају, саветују и обу-

чавају свештенослужитеље за праштање грехова и исцељивање.

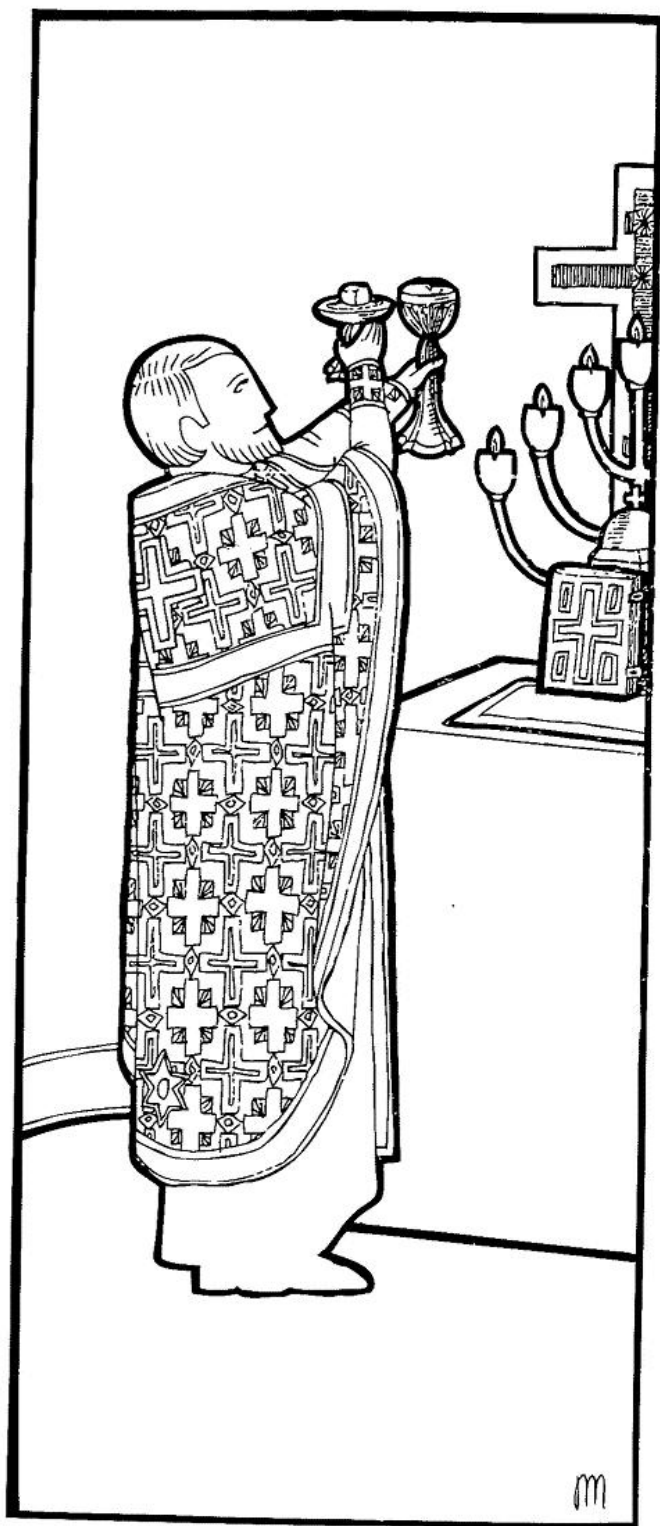
Свештенике Цркве поставља епископ и они припадају одређеној заједници којој служе. Нико не прима дар свештенства лично нити индивидуално. Независно од свог епископа и ван своје парохијске заједнице, свештеник нема никакве „власти“ и не може вршити службу. Тако на светом Престолу у свакој хришћанској заједници којој је на челу свештеник као пастир, постоји једно четвороугаоно платно названо **антимис**, које је потписао епископ, а представља допуштење припадницима те заједнице да се окупљају и делају као Црква Божија. Без антими́са свештеник и његов народ не би могли да дејствују по закону и деловање заједнице не би се могло сматрати аутентично црквеним.

У Православној цркви и ожењен човек може бити рукоположен за свештеника. Његов брак, међутим, мора бити први и њему и његовој супрузи, и не може се, уколико би његова супруга умрла, поново ожени и истовремено задржати службу.

Ђакони

Ђакони су првобитно помагали епископима у вршењу добрих дела и у милосрдном раду. У новије време (последњих неколико векова) ђаконство има, готово искључиво, литургијску улогу где ђакони помажу при прослављању божанске Литургије и других црквених служби. У најновије време ђаконство се код многих пропагирило као стални положај за пуну или делимичну службу у раду Цркве. Људи који имају ђаконски чин данас не само да помажу свештенику или епископу у богослужењу, већ могу имати и друга задужења; они ће врло често водити образовне програме омладинских група, ићи у болничке посете, бавити се мисионарским радом или управљати добротворним друштвеним пројектима. У оваквим случајевима ђакони се не морају нужно узимати из стручних, богословских школа, већ се бирају директно међу припадницима локалне парохијске заједнице. Правила Цркве о браку су иста за ђаконе као и за свештенике.

Поред епископа, свештеника и ђакона који представљају најважније рукоположене свештенослужитеље Цркве, у пракси Православне цркве даје се и посебан благослов за службу ипођакона и чтеца. У раној Цркви постојале су посебне молитве и благослови за друге црквене службе као што су егзорцисти, вратари, ђаконисе и нерукоположени проповедници; ова последња служба још увек постоји у неким црквама данас. Постоје данас у многим црквама и посебни обреди давања благослова и наименовања нерукоположених радника у Цркви као што су чланови парохијског савета, вероучитељи, појци и челници различитих организација и пројеката.

Света Литургија

Реч литургија значи заједнички рад или заједничко деловање. Света Литургија је заједнички рад Православне цркве. То је јавно деловање припадника Цркве званично окупљених као заједница Народа Божијег. Реч **црква**, као што се сећамо, означава групу или заједницу људи нарочито одабраних и издвојених да изведу одређени задатак.

Божанствена Литургија је заједнички чин православних хришћана званично окупљених да чине Православну цркву. То је чин Цркве коју је Бог окупио да би њени чланови у једној заједници служили Богу, молили се, певали, слушали Реч Божију, поучавали се Божијим заповестима, приносили себе благодарећи у Христу Богу Оцу и да би стекли живо искуство Божијег вечног Царства сјединивши се с истим оним Христом који је Светим Духом присутан у свом народу.

Код православних хришћана света Литургија се увек служи на **Дан Господњи**, а то је **недеља**, *дан после Сабата*, који је симболичан за први дан стварања и за последњи дан - или како је назван у Светом предању, **осми дан** - Царства Божијег. То је дан Христовог васкрсења из мртвих, дан Божијег суда и победе који су предсказали пророци, **Дан Господњи** који уводи присуство и силу *царства које ће доћи* које већ постоји у животу у овом садашњем свету.

Света Литургија се служи у Цркви и у одређене празничне дане. У манастирима, катедралним храмовима и неким већим парохијским храмовима обично се служи свакодневно, осим за време Великог поста када се због свог пасхалног карактера не служи седмичним данима (Види поглавље *Како се пости*).

Као заједнички чин Народа Божијег, Света литургија у Православној хришћанској заједници може се било ког дана служити само једанпут. Сви припадници Цркве морају се окупити заједно са својим пастиром у једно време и на једном месту.

Овим се обухватају чак и мала деца и одојчад која од дана свог уласка у Цркву кроз крштење и миропомазање потпуно учествују у литургијској заједници. **Увек сви, увек заједно.** Ово је традиционални израз Православне цркве о светој Литургији.

Због свог дружевног карактера, свету Литургију никада не могу служити сами свештеници, приватно. Никада се не може служити само за једне, а за друге не, већ увек за све. Никада се не може служити ради одређених личних циљева, нити ради неких посебних, изузетних намера. Стога постоје и уобичајено је да се на светој Литургији говоре нарочите молбе за болесне или одсутне, или за неке посебне намере или подухвате, али не постоји света Литургија која би се служила изузетно за неке појединце или за посебно издвојене намере или циљеве. Света Литургија је увек *ради свих и за све*.

Како света Литургија постоји само да би представљала званични, свеобухватни чин молитве, могло би се помислити да је то само један од многих облика побожности, чак не ни највећи. Света Литургија није чин личне побожности. Није молитвена служба. То није само једна од светих тајни. Света Литургија је једна заједничка света тајна најсуштинскијег бића саме Цркве. То је једно светотајинско објављивање суштине Цркве као Заједнице Божије на небу и на земљи. То је јединствено светотајинско откривење Цркве као мистичког Тела и Невесте Христове.

Као централни мистички чин читаве Цркве, света Литургија је по духу увек васкрсна. То је увек објављивање васкрслог Христа његовом народу. То је увек изливање животворног Духа. Увек заједница са Богом Оцем. Света литургија, стога, никада није тужбалачка ни тешитељска. Никада не изражава мрак ни смртност овога света. Увек је израз и доживљај вечног живота Царства Благословене Тројице.

Света Литургија коју празнује Православна црква зове се **Литургија светог Јована Златоустог**. Та је литургија краћа од тзв. **Литургије светог Василија Великог** која се служи само десет пута у току црквене године. Обе литургије су своју данашњу

форму добиле вероватно после деветог века. Светитељи чија имена носе нису их написали баш у овом облику какав данас имају. Међутим, сасвим је сигурно да су евхаристијске молитве у свакој од њих биле формулисане још у четвртој и петом веку када су ови светитељи живели и деловали у Цркви.

Света Литургија има два главна дела. Први је окупљање, назван синакис. Он води порекло од старозаветних окупљања у синагогама, и усредиштен је у објављивању и созерцавању Речи Божије. Други део свете Литургије је евхаристијска жртва. Овај део води порекло од старозаветног богослужења у храму, свештеничких жртава Народа Божијег, и централног спасоносног догађаја Старог завета, Песаха (пасхе).

У Цркви Новог завета Исус Христос је Жива Реч Божија, а у првом делу свете Литургије објављују се и созерцавају хришћанска јеванђеља и апостолски списи. И у Цркви Новог завета, централни спасоносни догађај јесте једна савршена, вечна и обухватна жртва Исуса Христа, јединог **Првосвештеника** који је и **Јагње Божије** заклано за спасење света, **Нова Пасха**. На светој Литургији верни хришћани учествују у добровољном Христовом самоприношењу Оцу, довршеном једном и за свагда на Крсту силом Светог Духа. Кроз ову јединствену Христову жртву и у њој, верни хришћани причешћују се Богом.

Дуго времена је у Цркви владала пракса да се на први део свете Литургије приме сви људи, док је други део био само за оне званично посвећене Христу, крштењем и миропомазањем у Цркви. Некрштенима се није допуштало чак ни да буду присутни док се приносе дарови и верници причешћују. Тако је први део свете Литургије назван **Литургија оглашених**, што ће рећи, оних који се уче хришћанској вери да би крштењем и миропомазањем ушли у Цркву. Названа је, из очигледних разлога, и **Литургијом Речи**. Други део свете Литургије добио је име **Литургија верних**.

Иако се данас у Православној цркви, углавном, дозвољава неправославним хришћанима, чак и

нехришћанима да присуствују Литургији верних, у светој тајни причешћивања учествују само припадници Православне цркве који су потпуно посвећени учењу и живљењу православне вере онако како је она сачувана, објављена и како се вршила у Цркви, током њене историје.

У тумачењу свете Литургије које следи, усмерићемо своју пажњу на оно што се дешава Цркви на њеном *заједничком деловању*. Чинећи ово покушаћемо да продремо до темељног и суштинског значења литургије за човека, за његов живот и његов свет. То ће бити коначно одвајање од тумачења свете Литургије по коме се служба третира као драма коју изводи свештенство, којој народ присуствује и у којој сваки део означава неки аспект Христовог живота и деловања (тј. проскомидија означава Христово рођење; мали вход почетак његовог јавног деловања, јеванђеље проповедање, велики вход Цвети итд.)... Овакав начин тумачења Свете литургије је изум који је, иако можда интересантан и инспиративан за неке, потпуно туђ правом значењу и сврси свете Литургије у Православној цркви.

